

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

CHAPTER 1

ACTUAL ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION

УДК 37.091.39:004

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-2-43-10-17

ОСВІТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СВІТУ: ЯКЕ ЗНАННЯ ПОТРІБНЕ СЬОГОДНІ

Кремень Василь Григорович

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Національна академія наук України

Національна академія педагогічних наук України

e-mail: president@naps.gov.ua

ORCID ID: 0000-0001-5459-1318

У статті досліджено сутність освіти в динаміці розвитку інформаційно-цифрової реальності, яка відкриває небачені раніше можливості доступу до знань і технологічних ресурсів. Сьогодні освіта розглядається в ролі провідного соціального інституту, який залучає до вирішення актуальних проблем державу, науку, церкву, бізнес. Цим самим освіта постає найбільш важливою структурою суспільного життя. Підкреслено необхідність урахувувати продуктивність освіти в якості особистісного «капіталу» людини, який здійснює прогрес суспільства і вирішує його суперечності. Значення освіти полягає в забезпеченні розуміння процесів, які відбуваються у світі, що надає можливість визначати місце людини у соціально-культурному середовищі, яке постає засобом реалізації суб'єкт-об'єктних відносин. Розуміння завжди інтросуб'єктивне, охоплює процес емпатії, ототожнення себе з іншим, вимагає відкритості, уваги і толерантного ставлення. Визначено концептуальні вектори нових параметрів освіти, які обумовлюють становлення сучасного соціально відповідального суб'єкта життєдіяльності. Важливе значення має парадигмальне залучення до сучасного освітнього процесу ідей і методів інших наук, що сприяє формуванню креативного змісту діяльності індивіда. Орієнтація сучасної освіти на критичне мислення, комунікацію, колективну роботу і креативність реалізується через залучення гуманітарних технологій. Разом з природничими науками та інформаційними технологіями вони вважають метою навчання одержання корисного знання, яке розширює психосоціальну сферу, утворюючи свідомого, мислячого індивіда, когерентного наявній технологічній реальності.

Ключові слова: освіта, корисне знання, інформація, наука, суспільство, гуманітарні технології.

Вступ. У сучасному світі знання стали найважливішим фактором розвитку цивілізації. Конкурентоздатність і стабільність економіки будь-якої країни зумовлені реалізацією потенціалу знань, рівнем упровадження інновацій та інвестицій у сферу освіти. Динаміка розвитку цивілізації вимагає її руху до нової реальності, обумовленої науковою і технологічною модальністю часу, в якому проживає людство. Зазначена обставина надзвичайно важлива для українського суспільства, яке перейшло до нового етапу розвитку в контексті вибору європейської моделі розвитку, що приводить до повної переоцінки смислів соціального, політичного та культурного життя. А також до певних стереотипів діяльності та поведінки в кардинально змінених геоекономічних і геополітичних умовах. Мова йде як про реформування самої системи освіти, так і про її роль у вирішенні завдань модернізації України для входження в простір Європейського Союзу. Адже інформаційний світ не ліквідує монополію на знання, не усуває диференціації в доступі до знань та технологічно-цифрових ресурсів. Навпаки, відкриває широкі можливості для тієї чи іншої соціальної групи отримати загальну або професійну освіту високого рівня. У чому особливість сучасної освіти

і які основні перспективи її подальшого продуктивного поступу?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття у зв'язку з включенням в сучасний теоретичний дискурс поняття «суспільство знань» проблемі трансформації освіти, її співвідношенням з інформаційною епохою присвячена велика кількість публікацій. У методологічному плані студіювання проблем освіти здійснюють Л. В. Губерський, В. П. Андрущенко, В. А. Лекторський та інші. Перспективи освіти в новому столітті досліджують В. А. Колесніков, Е. Морен, інноваційні аспекти вивчає Е. Корте.

Синергетичний вимір освіти вивчають С. О. Сисоєва, К. Х. Делокаров, В. А. Буров, М. С. Каган. Значне місце в аналізі освіти та сучасного педагогічного процесу посідають роботи В. М. Розіна, М. Т. Громкової, Н. І. Кнященко. Окреме місце у вивченні освіти в контексті динаміки розвитку науки і сучасних інформаційних технологій належить роботам С. Пінкера, Ю. Н. Харарі, М. Каку та іншим.

Методологія дослідження обумовлена проблемою і предметом статті, прагненням розкрити перспективи розвитку освітнього процесу в умовах динаміки сучасного інформаційного світу. Системно-функціональний підхід сприяв розгляду смислових вимірів освіти в соціокультурних пріоритетах техногенної цивілізації, використання соціально-філософського підходу дало можливість виявити смисли сучасної освіти в контекстах утилітарного і морального, аксіологічного та праксеологічного в генезі освітньої теорії і когнітивної практики. Поєднання методів філософії науки, феноменології, філософії освіти, синергетики дозволило розкрити освіту як процес інтелектуальної, духовної та раціонально-практичної енергії. Метод компаративістики сприяв осягненню проблеми освіти в цілісності її продуктивної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння проблеми освіти потрібно враховувати особливу соціокультурну, духовну, політичну ситуацію сучасного світу, в якому активно здійснюються освітні стратегії в кореляції з процесами наукового пізнання. «Навчати розуміння математики або іншої подібної дисципліни, – зазначає Е. Морен, – це одне, а навчати людського розуміння – зовсім інше. У цьому полягає власне духовна місія освіти: навчати розуміння між людьми як умови та гармонії інтелектуальної та моральної солідарності людського роду» [6, с. 78].

Освіта в наші дні – більше ніж соціальний інститут. Одне з її головних призначень полягає в залученні до вирішення актуальних проблем життєдіяльності держави, науки, церкви, бізнесу тощо. Тим самим розкриваються її традиційні та нові можливості, спрямовані на формування моралі, солідарності, людяності в умовах ускладнення та поглиблення невизначеності всіх сторін сучасного життя.

Порівняно з іншими соціальними інститутами освіта сьогодні виходить на передній план, оскільки покликана виконати інтегративну місію щодо реально здійснюваних інновацій у всіх сферах соціально-культурного й економічного розвитку, об'єднавши їх в оновлену цілісність. По суті, у сучасному суспільстві окреслюється принципово інша картина функціональної характеристики інституту освіти, що має інші підходи, акценти і аспекти. У їх контексті освіта розглядається не як традиційно-підготовчий (а отже, певною мірою допоміжний), а як провідний соціальний інститут, що цілеспрямовано впливає на всі сфери суспільного життя і перетворюється на його найбільш важливу структуру. Тим самим інститут освіти еволюціонує «у спектр надій» у процесі суспільного прогресу [6].

Один із магістральних способів реалізації таких «надій» – це перетворення інституту освіти на центр інтегративної інтелектуально-творчої діяльності всього суспільства, який повсюдно посилює свої позиції. Саме освіта породжує соціально, гуманітарно і глобально мислячих суб'єктів, які здатні цілеспрямовано, конструктивно перетворювати, змінювати як самих себе за допомогою самореалізації впродовж усього життя, так і реконструювати навколишню соціальну дійсність [2, с. 8–9]. Крім того, у глобалізованому світі інститут освіти нейтралізує певні негативні прояви суспільного життя, оскільки вони, окрім

соціально-економічних наслідків, призводять до відчуження та протиставлення людей один одному.

Важливо враховувати «товарність» освіти в якості особистісного «капіталу» людини і людських спільнот. Під цим «капіталом» розуміється володіння особистісно-творчим потенціалом, власними креативними ресурсами, без чого неможливе становлення людей, які прагнуть досягнути визначених цілей і підготуватися до майбутнього. Насамперед цей капітал забезпечує справжній прогрес суспільства і вирішує суперечності та кризові явища у ньому. Підкреслюючи особливу значущість особистісного чинника, яким і визначається підхід людини до інших людей, варто виділити завершальний елемент сучасної конфігурації освіти – її толерантну спрямованість. Толерантність становить головний зміст ціннісної складової освіти [2, с. 10].

Значення толерантності в освіті полягає в забезпеченні розуміння процесів, які відбуваються в соціальному житті. Цивілізація на сьогодні вражена «кризою нерозуміння». Ми дедалі більше знаємо, проте багато чого вже не в змозі зрозуміти. Тобто не усвідомлюємо, не розуміємо світ, що змінюється. На сьогодні розуміння є необхідним для міжособистісної взаємодії у світі інформації та знання. Інформація, якщо вона належним чином концептуалізована і передана, несе зрозумілість, але цього недостатньо для розуміння. Існує два типи розуміння: інтелектуальне (об'єктивне) і повсякденне інтерсуб'єктивне розуміння. Інтелектуальне розуміння здійснюється через зрозумілість інформації та її пояснення. Останнє є необхідним для розуміння, але недостатнім. Розуміння завжди інтерсуб'єктивне, оскільки передбачає пізнання суб'єктом іншого суб'єкта. Розуміння обов'язково охоплює процес емпатії, ототожнення себе з іншим, вимагає відкритості, поваги та уважності [6, с. 79].

У процесі реалізації толерантності у суб'єкт-суб'єктних відносинах важливою перешкодою є породжена глобалізацією реальність, що формується в контексті досягнень сучасних технологій. Їхня особливість полягає у відтворенні ними глобально вираженого динамічного, нерівноважного стану світу. Нано-, біо-, інфо- та комп'ютерні технології сьогодні охопили всю систему суспільних відносин і вміщену в її основу духовно-культурну складову нашого земного існування. Людству нав'язується такий варіантом суб'єкт-суб'єктних відносин, коли глобалістика підміняє собою справжні людські цінності та стверджується у ролі посередника між людиною і навколишнім соціальним середовищем, витісняє це середовище із системи дійсних суб'єкт-суб'єктних відносин. У цих обставинах одна з найважливіших проблем сучасної освіти полягає в тому, щоб визначити місце людини у культурному середовищі як чітко відтворюваного засобу реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин. Метою залишається людина, яка постійно розвивається і вдосконалюється, а також цілеспрямовано і осмислено посідає чільне місце в суб'єкт-суб'єктних відносинах, що формуються. Вектор цих практичних перетворень має бути спрямованим у бік становлення солідарно вираженої (або нової колективістської) взаємодії в суспільстві [4].

Нові параметри освіти вимагають практичної діяльності в здійсненні низки концептуально визначених векторів, серед яких можна виокремити такі: реалізація теоретичних і методологічних вимог щодо вибору гуманітарно виражених варіантів пізнання, що дозволяє змістити акценти в бік розкриття нових можливостей людського мислення (міждисциплінарне знання та синтетичне спрямування стосовно розвитку думки); не спостереження, а участь у процесах; перехід від «розірваності» існування у свідомості людини до холістичного світорозуміння; діалогічний розвиток як «міст» між системою та її частинами; не протиставлення, а взаємодія, узгодженість; не заперечення сучасних процесів деконструктивізму, а узагальнення його результатів; осмислення нового цивілізованого досвіду, його підстав і перспектив; розстановка акцентів не лише на статусній структурності, але й на процесуальній динаміці осмислення та смислотворення як результаті глибокого особистісного досвіду і вираження людської свободи [3, с. 15].

Поряд із цим важливе значення має парадигмальне залучення до сучасного навчально-виховного процесу ідей і методів інших наук, що сприяють формуванню суб'єктної складової людини. Йдеться про методи емпатії – співчуття, співпереживання; герменевтики – тлумачення, інтерпретації контексту, духовного зв'язку автора тексту із читачами; синергетичного підходу – перетворення неорганізованих і спонтанних устремлінь учня на творчу діяльність, що народжує «іскри» інновацій; пробудження, відкриття себе як індивіда; використання відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку в нелінійних ситуаціях, а також солідарної освітянської взаємодії учня і педагога в одному рівноправному режимі; використання методів невербального спілкування [2].

Для сучасної освіти важливим є завдання подолати обмеженість поширеної знаннево-трансляційної концепції навчання та виховання, орієнтованої на масову пересічність тих, хто навчається. Підходами щодо подолання цієї ситуації може слугувати свобода дошкільного розвитку дитини, її здатність до виокремлення себе у ролі об'єкта самопізнання і самовиховання, позбавленого самовідчуження. Для нової конфігурації освіти суттєво більш необхідні не стільки результати і практика досвіду пізнання, скільки оволодіння методами наукового дослідження, що необхідно для забезпечення принципу фундаментальності знання. Йдеться про виокремлення тих знань та вмінь, що стосуються не лише конкретних ситуацій, а й загальних способів пізнання та діяльності. Освіта має стати процесом вільного вибору, що потребує від того, хто навчається, теоретико-аналітичної рефлексії. Людина не лише отримує знання, а завдяки йому перетворює світ, формує його розуміння та бачення, здійснює його теоретичне осмислення. У такому варіанті освіта стає способом проектування людиною власної життєдіяльності [3, с.16]

Новий погляд на освіту дозволить подолати її недооцінку в суспільному розвитку. Призначення освіти нового століття полягає у становленні по-іншому зрозумілого індивідуально-особистісного начала в людині як соціально-відповідальному суб'єкті життєдіяльності. Саме це і дозволить освіті, діючи мобільно, гнучко і нестандартно в постійно мінливих соціальних реаліях, долати труднощі, вирішувати проблеми, шукати сенс життя, не дозволяючи все більш зростаючому штучному оточенню диктувати людській спільноті некомфортні умови її існування. А людські умови – це насамперед духовне усвідомлення свого призначення у світі.

Таким чином, ситуація, що складається сьогодні у світі, потребує іншого концептуального підходу до осмислення та оновлення стратегії освіти в цілому. Якщо ми вважаємо, що наше життя є складовою «ноосфери» (В. І. Вернадський), то її осмислення неодмінно потребує нового розуміння. Так само і сучасна освіта має актуальну потребу в новому методологічному, теоретичному осмисленні та аналізі.

У цьому плані для розуміння суті сучасної освіти потрібно виходити з того, що наукові дослідження, наука в цілому в останні три століття все більше орієнтуються на «корисні» (потрібні) знання. У свою чергу, це привело до реформування закладів вищої освіти в країнах Європи. Вказана тенденція активізувалася з початком другої промислової революції (XIX століття). Виокремлюються чотири канали природження «корисних» знань. Перший – здатність суспільства до накопичення нових пропозицій цих знань. Так, багато поколінь єврейських мудреців присвячували своє життя тлумаченню священних книг (Старого Завіту, Талмуду), що сприяло зростанню вченості й розвитку логіки, юриспруденції, права. Але ця вченість майже не давала людям корисних (потрібних) знань. Другий канал – це поширення винайдених, досліджених «пропозиційних» знань та їх ґрунтовність. Потрібно знати, кому і якій кількості людей доступні ці знання, яким чином вони перевіряються, тобто як їх одержують шляхом консенсусу і визнання з боку суспільства. Третій канал – використання пропозиційних знань та їх «переведення» в технології. Четвертий канал – це поширення інновацій: навіть якщо здійснено «переведення» знань у технології, зроблено винахід, то наскільки він буде освоєний? Відповіді на ці питання сприяли успіхам західної техніки та її технологічним досягненням, її існуванням,

розвитком і практичним упровадженням [5, с. 373].

Історія розвитку науки показує соціальні та фізичні зв'язки між тими, хто вивчав природні явища, і тими, хто застосовував ці технології на практиці і прагнув досягти їх дієвості, тобто «працездатності». Знання повинні передаватися від тих, хто знає і розуміє явища навколишнього світу, до тих, хто виробляє речі для цього світу і, зрештою, для себе. Подібне поширення знань може приймати різні форми – від лекцій, конференцій, наукових і філософських товариств, енциклопедій, дослідницьких лабораторій до сучасних університетів, коледжів, ліцеїв, інтернету. Одночасно повинні існувати інститути, які сприяють цьому процесу [5, с. 373]. Їх створення – завдання хоча і складне, але надзвичайно важливе.

Фактично мовиться про те, якою повинна бути освіта сьогодні та її інститути, зокрема школа. З погляду відомого популяризатора науки Ю. Н. Харарі, сучасним «школам варто переключитись на викладання «чотирьох К» – критичного мислення, комунікації, колективної роботи і креативності. Кажучи ширше, школи мають зменшити формування технічних умінь і зробити наголос на загальноцільових життєвих уміннях. Найважливішою з усіх буде здатність упоратися зі змінами, навчитися нового і захищати свою ментальну рівновагу в незнайомих ситуаціях» [8, с. 322]. Щоб відповісти на виклики, породжені динамікою розвитку цивілізації, потрібно не лише винаходити нові ідеї, проекти, концепти, а насамперед знову і знову знаходити і винаходити себе.

Найкращим засобом у реалізації цього завдання залишаються гуманітарні науки. Адже без вивчення історії суспільство постає як людина без пам'яті; філософія і логіка очищують і поглиблюють наше мислення; мистецтво збагачує людське існування красою та надає йому смисл. «Знання в цих сферах є продуктами людського інтелекту, здобуваються важко і потребують постійного збагачення й оновлення разом зі зміною часів. Як показує соціокультурний досвід, це знання зароджується завдяки нашій здатності сприймати, мислити й відчувати, а накопичуються й поширюються через освіту та її різні заклади і системи навчання» [7, с. 404–405].

Необхідно враховувати, що природничі та соціальні науки мають практичні надбудови – методи перетворення предметів, що пізнаються і вивчаються. У гуманітарних науках ця надбудова не здобула свого належного місця і призначення в системі наукового знання. Вважається, що гуманітарні науки багато знають, але генерують мало ідей, здатних визначати розвиток фізики, математики, економіки, технологій, промисловості тощо. Однак авторитет і сила гуманітарного знання залишається вагомим фактором освоєння світу в його природному і соціальному вимірах. У цій ситуації необхідно розробити, вважає М. Епштейн, поняття «гуманітарних технологій», які будуть сприяти виробленню «корисного», наукового знання, оскільки «між наукою і технологіями повинна здійснюватися циркуляція: знання переходить у систему дій, які перетворюють його предмет і приносять нове знання. Гуманітарні науки в результаті своєї специфічної зверненості на суб'єкт пізнання, на людину, по суті навіть більш конструктивні, практично орієнтовані, ніж природничі і соціальні» [9, с. 35–36].

У таких обставинах «корисне» знання стане справді корисним, якщо в його підготовці і викладанні будуть задіяні не лише «точні», потрібні для сучасних технологій науки, але й науки гуманітарні. Як місце вивчення і застосування знань, як інтелектуально-психологічне, культурне середовище, де на практиці закріплюється те, що вивчається в аудиторіях, університет постає не тільки умовою, але й продуктом науки та освітнього процесу. Головний результат вищої освіти як освіти наукової – це і сам університет, який постає в якості системи саморозкриття творчих здібностей індивіда, його здатності до розумного мислення, відношення до себе та інших. «Освіта, – вважає М. Епштейн, – це одна з найбільш «таємничих» і сокровених складових життя, справжній «екзистенціальний досвід». В освіті таїна творчої самореалізації людини здійснюється найбільшою мірою безпосередньо і

спонтанно – як самотворення особистості «тут і тепер», шляхом діалогу з іншими людьми. Вивчаючи математику, фізику або економіку, ми не застосовуємо цих знань про природу і суспільство безпосередньо до себе, а в гуманітарних науках суб'єкт і об'єкт співпадають, тому освіта і виступає тут безпосередньо як трансформація того, хто освічується (навчається)» [9, с. 37]. Власне, цей факт і повинна враховувати система навчання та освітня практика, орієнтовані на освоєння сучасних наукових знань.

Але враховувати мало. Потрібна, окрім усього іншого, злагодженість між гуманітарними і природничими науками. Для гуманітарних наук корисна аналітична глибина природничих, а також плани з орієнтацією на майбутнє, які приваблюють амбітну молодь. А природничі науки можуть перевіряти свої гіпотези за допомогою наукових експериментів та екологічно обґрунтованих явищ, які так усебічно охарактеризували вчені-гуманітарії. У багатьох сферах ця злагодженість «стала доведеним фактом, – зазначає, С. Пінкер. – Археологія переросла себе як галузь історії мистецтва і стала високотехнологічною наукою. Філософія свідомості переходить у математичну логіку, комп'ютерну, когнітивну науку і нейронауки. Лінгвістична наука поєднує філологічне знання історії слів і граматичних конструкцій із лабораторними вивченнями мовлення, математичними моделями граматики й комп'ютеризованим аналізом високого корпусу письма й мовлення» [7, с. 406].

Необхідно враховувати, що активність і рефлексивність процесу одержання знань створює зовнішні «інструментальні» можливості особистості. А також особливе їх «внутрішнє» засвоєння, утворення у свідомості інтегрованих структур знання, що включають його декларативні та процедурні аспекти. Вони, у свою чергу, розширюють психосоціальну сферу індивіда в процесі його розвитку, включаючи в неї як світ ідей, так і професій. Ця дихотомія робить можливим створення відповідних проектів соціальної дійсності учасниками наукової та освітньої спільноти, а також навчального процесу. І одночасно утворює свідомого, мислячого індивіда, когерентного наявній технологічній реальності життя.

Висновки. Досягнення сучасної цивілізації засновані на результатах розвитку науки і освіти. Розвиток інформаційно-комп'ютерних та інших технологій не ліквідує, а посилює роль знань та інститутів з їх поширення. Інститут освіти покликаний виконати інтегративну місію стосовно реалізації інновацій у всіх сферах соціального життя, здійснює складний процес міжособистісної взаємодії у світі інформації та знання. Динаміка сучасного цивілізаційного розвитку орієнтує на розвиток «корисного» знання, яке є основою суспільного прогресу. Продуктивність «корисного» знання обумовлена його взаємодією з гуманітарними науками. Із цього факту повинна виходити система навчання і виховання, орієнтована на розуміння сучасного життя.

Список використаної літератури

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
2. Де Кортэ Э. Инновационные перспективы обучения и преподавания в сфере высшего образования. Вопросы образования. 2014. № 3. С. 8–29.
3. Колесников В. А. Образование в XXI веке: к новому концептуальному видению. Философия образования. 2008. № 1. С. 10–15.
4. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. Київ: Знання України, 2016. 87 с.
5. Мокир Дж. Дары Афины. Исторические истоки экономики знаний. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2012. 408 с.
6. Морен Э. Образование в будущем: семь неотложных задач. Синергетическая парадигма. Синергетика образования. Москва: Прогресс-Традиция, 2007. С. 24–96.
7. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ: Наш формат, 2019. 560 с.
8. Харарі Н. Ю. 21 урок для 21 століття. Київ: Форс Україна, 2018. 416 с.
9. Эпштейн М. От знания – к творчеству. Как гуманитарные науки могут изменить мир. Москва; Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив, 2016. 480 с.
10. Kaku M. How Science Will Revolutionize the 21-St Century. New York, London et. al.: Anchor Books, Doubleday, 1997. 416 p.

EDUCATION OF THE INFORMATION WORLD: WHAT KNOWLEDGE IS NEEDED TODAY

Kremen Vasyl

Doctor of Philosophy, Professor,
Academician of NAS of Ukraine, Academician of NAES of Ukraine,
President of NAES of Ukraine

*National Academy of Sciences of Ukraine
National Academy of Educational Sciences of Ukraine*

Introduction. *The article examines the essence of education in the dynamics of the development of information and digital reality, which opens up huge opportunities for access to knowledge and technological resources. Today, education is considered as a leading social institution that involves the state, science, church, business in solving actual problems. Therefore, education is the most important structure of social life. The need to take into account the productivity of education as a personal «capital» of a person, who makes the progress of society and solves its contradictions is emphasized. The importance of education is to provide an understanding of the processes taking place in the world, which provides an opportunity to determine the place of man in the socio-cultural environment, which is a means of realizing subject-object relations. Understanding is always intersubjective, embraces the process of empathy, identifying with others, requires openness, attention and tolerant attitude.*

The purpose of the article is to reveal the prospects for the development of the educational process in the dynamics of the modern information world.

Methods. *The method of comparative studies, system-functional approach, analysis of scientific research and publications.*

Results. *The semantic dimensions of education in the socio-cultural priorities of technogenic civilization are considered, the use of socio-philosophical approach made it possible to identify the meanings of modern education in the contexts of utilitarian and moral, axiological and praxeological in the genesis of educational theory and cognitive practice. The combination of methods of philosophy of science, phenomenology, and philosophy of education, synergetic allowed revealing education as a process of intellectual, spiritual and rational-practical energy.*

Originality. *The question of the peculiarities of modern education and the main prospects of its further productive progress are considered. Prospects for the development of the educational process in the dynamics of the modern information world are revealed. The conceptual vectors of new parameters of education, which determine the formation of a modern socially responsible subject of life, have been determined. The focus of modern education on critical thinking, communication, teamwork and creativity aims at studying to gain useful knowledge. Expanding the psychosocial sphere, useful knowledge forms an individual coherent with the existing technological reality of life.*

Conclusion. *The achievements of modern civilization are based on the results of the development of science and education. The development of information and computer and other technologies does not eliminate, but strengthens the role of knowledge and institutions for their dissemination. Education institute is intended to fulfill an integrative mission to implement innovations in all spheres of social life, carries out a complex process of interpersonal interaction in the world of information and knowledge. The dynamics of modern civilization development focuses on the development of «useful» knowledge, which is the basis of social progress. The productivity of «useful» knowledge is due to its interaction with the humanities. This fact should be the basis for a system of education and upbringing, focused on understanding modern life.*

Key words: *education, useful knowledge, information, science, society, humanitarian technologies.*

References

1. Bek U. (2000). Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu. [Risk Society. On the way to another modern]. Moscow: Progress-Traditsiya.384. [in Russian].
2. De Korte E. (2014). Innovatsionnyye perspektivy obucheniya i prepodavaniya v sfere vysshego obrazovaniya [Innovative perspectives of teaching and learning in the field of higher education]. Voprosy obrazovaniya, 3, 8-29. [in Russian].
3. Kolesnikov V. A. (2008). Obrazovaniye v XXI veke: k novomu kontseptual'nomu videniyu [Education in the XXI century: towards a new conceptual vision]. Filosofiya obrazovaniya, 1, 10-15. [in Russian].

4. Kremen V. H. (2016). Svit znannya: lyudyna, nauka, osvita [The world of knowledge: man, science, education]. Kyiv: Znannya Ukrayiny. 87. [in Ukrainian].
5. Mokir Dzh. (2012). Dary Afiny. Istoricheskiye istoki ekonomiki znaniy [Gifts of Athena. Historical origins of the knowledge economy]. Moscow: Izd-vo Instituta Gaydara. 408. [in Russian].
6. Moren E. (2007). Obrazovaniye v budushchem: sem' neotlozhnykh zadach [Education in the future: seven urgent tasks]. Sinergeticheskaya paradigma. Sinergetika obrazovaniya. Moscow: Progress-Traditsiya. 24-96. [in Russian].
7. Pinker S. (2019). Prosvitnytstvo sohodni. Arhumenty na koryst rozumu, nauky ta prohresu [Enlightenment today. Arguments in favor of reason, science and progress]. Kyiv: Nash format.560. [in Ukrainian].
8. Kharari N. Y. (2018). 21 urok dlya 21 stolittya [21 lessons for the 21st century]. Kyiv: Fors Ukrayina. 416. [in Ukrainian].
9. Epshteyn M. (2016). Ot znaniya – k tvorchestvu. Kak gumanitarnyye nauki mogut izmenit' mir [From knowledge to creativity. How the humanities can change the world]. Moscow: Tsentr gumanitarnykh initsiativ. 480. [in Russian].
10. Kaku M. (1997). How Science Will Revolutionize the 21-St Century. New York, London et. al.: Aunchor Books, Doubleday. 416. [in English].

Отримано редакцією 25.12.2020 р.

УДК 371

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-2-43-17-22

СТАНОВЛЕННЯ УЧИТЕЛЬСЬКИХ ІНСТИТУТІВ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Курок Олександр Іванович

доктор історичних наук, професор, ректор

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: gnpuoffice@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5161-6938

У статті здійснено аналіз історичного досвіду професійної підготовки вчителів, досліджено закономірності й тенденції розвитку цієї складової освітньої сфери в різні історичні періоди. Особливу увагу приділено дослідженню процесу становлення педагогічної освіти в Україні кінця XIX – початку XX ст. Акцентовано на історичному минулому сучасної вищої педагогічної освіти, на основних суспільно-історичних процесах, що відбувалися впродовж століть, а саме на впливі учительських інститутів Російської імперії на розвиток сучасних закладів вищої педагогічної освіти України.

Ключові слова: учительський інститут, освіта, вища педагогічна освіта, гуманізація освіти.

Постановка проблеми. Виклики сьогодення вимагають змін в освіті – загальній, середній і педагогічній. Про це йдеться в Концепції «Нова українська школа», що ґрунтується на розробленій ученими НАПН України Концепції середньої загальноосвітньої школи України, де визначено основні напрями реформування освіти. В умовах оновлення змісту освіти, а саме зміни її парадигми на компетентнісну, особистісно орієнтовану, головною метою діяльності закладів вищої педагогічної освіти є підготовка освіченого, творчого фахівця, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, формування в майбутнього вчителя системи цінностей, де гуманістичні цінності визначаються як провідні.

Гуманізм у сучасних умовах є методологічною основою освіти, моральним базисом формування особистості. Він характеризує ціннісні аспекти освіти як суспільного явища. Гуманізація може бути розглянута як найважливіший принцип, що відображає сучасні суспільні тенденції побудови й функціонування системи освіти. Водночас гуманістична освіта – це стрижень національних і загальнолюдських цінностей. Нині гуманізація освіти є найважливішою характеристикою способу буття педагогів і вихованців, передбачає встановлення людських, гуманних відносин між ними в цілісному педагогічному процесі.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є аналіз впливу створених у Російській імперії учительських інститутів на розвиток сучасних закладів вищої педагогічної освіти України.

Виклад основного матеріалу. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного ефективно керувати освітнім та виховним процесами, творчо мислити, впроваджувати нові технології у процес навчання, потребує